

A photograph showing several people swimming in a body of water at night or in low light conditions. The water is dark and has small, rhythmic ripples. The swimmers are silhouetted against the water, with their forms visible as dark shapes. Some are facing forward, others are turned sideways or away.

1994-2013

ΣΚΟΤΕΙΝΑ ΝΕΡΑ - ΕΛΕΥΣΙΝΑ
DARK WATERS - ELEUSINA

ΛΙΖΗ ΚΑΛΛΙΓΑ
LIZZIE CALLIGAS

1994-2013

ΣΚΟΤΕΙΝΑ ΝΕΡΑ - ΕΛΕΥΣΙΝΑ
DARK WATERS - ELEUSINA

ΛΙΖΗ ΚΑΛΛΙΓΑ
LIZZIE CALLIGAS

ΑΙΓΑΙΟ ΛΕΥΚΑ ΔΙΑΛΟΓΟΙ

Η δεύτερη έκθεση της Λίζι Καλλιγά στο Πολιτιστικό Κέντρο Λ. Κανελλόπουλος με τίτλο *Σκοτεινά νερά – Ελευσίνα 1994-2013* δεν είναι άλλη μια επαφή της καλλιτέχνιδας με τον Ελευσινιό τόπο, αλλά δηλώνει αικριβώς τη διαρκή σχέση με έναν χώρο με τον οποίο συνδέθηκε από το 1994 έως και σήμερα. Μετά το έργο *Iera Odos* (1998), ένα έργο που γεννήθηκε στα βήματα των αρχαίων μυστών, η Λίζη Καλλιγά ξαναεπιστρέφει, θέλοντας να επισημοποιήσει την αδιάλειπτη σχέση με έναν τόπο, από τον οποίο έκτοτε δεν απομακρύνθηκε ποτέ. Υπήρξε και συνεχίζει να υπάρχει όπως λέει η ίδια «η Ελευσίνα ένας τόπος διαρκούς έμπνευσης σε όλη τη διαδρομή της καλλιτεχνικής μου πορείας».

Μέσα από την ενότητα των έργων της έκθεσης *Σκοτεινά νερά – Ελευσίνα 1994-2013* η Λίζη Καλλιγά παρουσιάζει πολύ περιεκτικά τη βασική συστατική ύλη του Ελευσινιακού τοπίου. Αρχαιότπες, βιομηχανική ιστορία, άνθρωποι, όλα μαζί απλωμένα στον καμβά του θαλάσσιου κόλπου. Είναι το παλίμψηστο της πόλης που ο φωτογραφικός φακός απέδωσε μέσα από την ακινητοποιημένη εικόνα στην πορεία των χρόνων.

Ένα μαρμάρινο άγαλμα με βαθιές κάθετες πτυχώσεις, στον αύλειο χώρο του Αρχαιολογικού Μουσείου, είναι το πρώτο πλάνο που σχεδόν οδηγεί το μάτι του θεατή να απλωθεί προοπτικά μέσα στις καμινάδες, τις βιομηχανικές εγκαταστάσεις, τη θάλασσα της Ελευσίνας και τα αγκυροβολημένα πλοία. Μια δυνατή αντίθεση συναισθημάτων, ένα σχόλιο της πολυεπίπεδης ανάγνωσης της πόλης, που δεν είναι υβριστικό, αλλά καταγράφει ποιητικά τη συνθετότητα του τόπου και των συμβόλων του.

Στην ίδια ροή αφήγησης μπορεί να θεωρηθεί ότι ανήκει η σειρά έργων με τους λουόμενους στον κόλπο της Ελευσίνας. Έργα που προέκυψαν στην πρώτη γνωριμία της καλλιτέχνιδας με την πόλη το 1994, όπου ανθρώπινες παρουσίες, μικρά σημάδια στο αχανές γκρίζο

Entitled *Dark Waters – Eleusina 1994-2013*, Lizzie Calligas' second exhibition at the L. Kanellopoulos Cultural Centre is not just one more of the artist's encounters with the Eleusinian area; rather, it denotes her ongoing involvement with a place with which she has been associated from 1994 to date. After *Iera Odos [Sacred Way]* (1998), inspired by the ancient secret cult, Lizzie Calligas returns, seeking to document her uninterrupted relationship with a place that she never left. "Eleusina has been a place of constant inspiration throughout my career as an artist", she says.

In the series of works in *Dark Waters – Eleusina 1994-2013*, Lizzie Calligas succinctly presents the major formative materials of the Eleusinian landscape. Antiquities, industrial history, human beings, all of these unfold against the water canvas of the Gulf. It is the palimpsest of a city captured by the photographic lens in still images over the years.

A marble statue with deep vertical folds, in the Archaeological Museum's courtyard, in the foreground, invites the eye to move on to chimney stacks, industrial plants, the sea and ships at anchor in Eleusina. A powerful contrast of emotions, and a comment of a layered reading of the city, which, far from being derogatory, poetically documents the complexity of the landscape and its symbols.

The series of bathers in the Eleusina Gulf may be regarded as part of the same narrative flow. These works are the outcome of the artist's first encounter with the city, in 1994, when human figures – tiny marks in the endless grey landscape and a glimmering sea in the midday sun – meet the city's industrial port. Images that do not intend to evoke an idyllic landscape, yet reconcile the human figure and the water in hundreds of black and white brushstrokes. It is the human presence that gives

τοπίο και σε μια θάλασσα που λαμπυρίζει στον μεσημεριάτικο ήλιο, συναντώνται με το βιομηχανικό λιμάνι της πόλης. Εικόνες που δεν έχουν πρόθεση να περιγράψουν ένα ειδυλλιακό τοπίο, αλλά, μέσα σε εκαποντάδες ασπρόμαυρες πινελιές, συμφιλιώνουν την ανθρώπινη ύπαρξη με το υγρό στοιχείο. Η ανθρώπινη παρουσία είναι αυτή που δίνει υπόσταση στη θαλάσσια επιφάνεια, και την κάνει να υπερβαίνει την αποστασιοποιημένη εικόνα, δημιουργώντας μια άλλη ανάγνωση.

Είναι η εικόνα που αποκτά Λόγο.

Η Λίζη Καλλιγά, και με αυτό το έργο συμμετοχή στο φεστιβάλ Αισχύλεια 2013, δηλώνει ακούραστη συνοδοιπόρος στα σύγχρονα δρώμενα του Ελευσίνιου χώρου.

Γι' αυτή της την κατάθεση την ευχαριστούμε θερμά, όπως και όλους τους φίλους που βοήθησαν για να πραγματοποιηθεί αυτή η έκθεση.

Γιώργος Σκιάνης

Υπεύθυνος εικαστικού προγράμματος φεστιβάλ Αισχύλειων

substance to the water surface, enabling it to transcend a distanced image and establish an alternative reading. It is an image that produces a discourse.

This work, the artist's contribution to Aeschylia 2013 Festival, is a statement that Lizzie Calligas is our indefatigable companion in contemporary art developments in Eleusina.

We would like to thank her sincerely for this participation; we would also like to thank all our friends who contributed to the organization of this exhibition.

George Skianis

Head of Visual Arts Programming, Aeschylia Festival

ΤΑ ΣΚΟΤΕΙΝΑ ΝΕΡΑ

Ντένης Ζαχαρόπουλος

Σπάνια ο τίτλος ενός έργου μπορεί να αποδώσει με τόση ένταση το περιεχόμενο και την ουσία του όσο το συγκεκριμένο έργο της Λίζης Καλλιγά. Τα σκοτεινά νερά αφορούν συγχρόνως τη διαδικασία παραγωγής του έργου, τους λόγους που το προκάλεσαν, την ίδια την ύλη πάνω στην οποία αποτυπώνεται και μέσα από την οποία πηγάζει. Παράλληλα, ο τίτλος αποδίδει τη σχεδόν σύμμετρη αναλογία με τον τόπο αναφοράς του, την Ελευσίνα, σαν ένα διάμεσο μέσα στο οποίο βυθίζονται και αναδύονται εναλλάξ εικόνες, πρόσωπα, βιώματα, μνήμες, αγωνίες, διαδρομές και αναστοχασμοί, καλύπτοντας ένα απροσδιόριστο φάσμα του χρόνου που συμπεριλαμβάνει τα παιδικά μας χρόνια, τη νεότερη ιστορία και τον αρχαίο μύθο, μέχρι τις πιο απόμακρες καταβολές της ανθρώπινης ύπαρξης.

Προφανώς, μπορεί να ξεκινήσει κανείς να αναλογίζεται την παρουσία της Ελευσίνας στη ζωή και τη σκέψη ενός σύγχρονου Έλληνα μέσα από μία από τις παραπάνω οπτικές γωνίες. Ίσως η πιο άμεση να είναι η Ελευσίνα με τα εργοστάσια και τις τοπινιέρες, όπως περνάμε με το αυτοκίνητο βγαίνοντας από την Αθήνα μετά τον Σκαραμαγκά, όπως αναδύεται μπροστά μας το τοπίο μαζί με τον κοινωνικό χώρο, σαν μια πτυχή που περικλείει τον κόσμο και τον άνθρωπο, όπως βυθίζονται και αναδύονται ταυτόχρονα μπροστά μας. Από τα βραχάκια, έτσι όπως τα βλέπουμε στην άκρη του δρόμου να πέφτουν στη θάλασσα σα να καταποντίζονται μες στο κατράμι, αναδύεται λίγο πιο πέρα ένας κόσμος μαζί με τις μορφές των κολυμβητών που χάνονται μέσα στις ανταύγειες μιας συγκλονιστικής εικόνας της Ελλάδας των παιδικών μας χρόνων. Μια άλλη Ελλάδα, εκείνη όπου ο παντελής άρνηση της έννοιας της τουριστικής πλαζ του '60 ορθώνεται σ' εκείνους τους ανθρώπους που πάντοτε μπαίνουν στο νερό από τα βράχια, βουτώντας δύπλα στα πλοία και τα εργοστάσια. Μια όψη της Ελλάδας εξίσου σκοτεινή κοινωνικά και πολιτικά, με τα νερά μέσα στα οποία κολυμπούν αυτοί οι ανθρώποι με τόση φυσικότητα κι αξιοπρέπεια.

Είναι απίθανο σε ποιο βαθμό, εάν συμπεριλάβουμε και τις προσωπικές μνήμες του καθενός σε σχέση με τον άνθρωπο μέσα στον χώρο, βρισκόμαστε αναπόφευκτα μπρος σε μια εξατομίκευση του ανθρώπου μέσα στον κόσμο. Σε αντίθεση με τις πλαζ του ΕΟΤ όπου η παραλία είναι σημαντικότερη από τη θάλασσα και οι άνθρωποι συγκεντρώνονται, συνωστίζονται, συναναστρέφονται συλλογικά τον ελεύθερο χρόνο τους, τα παιχνίδια, τα χαριεντίσματα, τα μαγιό, τα τρανζίστορ, τα τοστ και τα αναψυκτικά, το αμερικάνικο όνειρο της γενικευμένης ευημερίας, οι εικόνες αυτές εδώ, των κολυμβητών στα νερά της Ελευσίνας, δείχνουν την παντελή έλλειψη παραλίας. Η παραλία σα ζωτικός χώρος ελεύθερου χρόνου, εδώ, εξαφανίζεται. Αντίθετα, στην Ελευσίνα βλέπει κανείς άμεσα, μπροστά στη θάλασσα, να τεκμηριώνεται το δεδομένο μιας κοινωνικής ταυτότητας που κάνει τους ανθρώπους ίσους μεταξύ τους μέσα από την εργασία και όχι μέσα από τη σχόλη, μέσα από το κορμί και όχι μέσα από το ρούχο, η βαρύτητα του οποίου μπαίνει μες στο νερό σαν να αποδύεται κάθε κοινωνικότητα, σαν να μπορεί να βρει αυτή τη μοναδική στιγμή εξατομίκευσης μεταξύ ουρανού και γης ή μάλλον μεταξύ σκότους και ανταύγειας, τη στιγμή που ο άνθρωπος ελευθερώνεται από την εικόνα του.

Οι φωτογραφίες της Λίζης Καλλιγά, για είκοσι σχεδόν χρόνια, ξεκινούν από αυτή την εικόνα, έτσι όπως έρχεται κανείς αντιμέτωπος μαζί της φτάνοντας στα πρώτα βραχάκια της Ελευσίνας, για να πλησιάσουν σταδιακά μέσα στον χρόνο όλο και πιο κοντά σε αυτόν τον ανώνυμο αλλά συγκεκριμένο άνθρωπο που βρίσκεται μπροστά μας, εκκρεμής στον συμπαντικό χώρο. Τον άνθρωπο αυτό τον οποίο κρατούν εκκρεμή, με όλο το βάρος της ζωής και της πραγματικότητας, τα σκοτεινά νερά που ανοίγονται αποκάτω του. Από αυτά τα σκοτεινά νερά που τον απορροφούν οριμάται ταυτόχρονα όλη η ελαφράδα της άνωσης και της διάχυσης που του προσδίδει η στιγμή κατά την οποία η εσωστρεφής πραγματικότητα διαχέεται μέσα από αυτό που ο Σικελιανός ονομάζει «κατορθωμένο σώμα». Σώμα που έχει λυτρωθεί από το ρούχο του, από τις συμβάσεις του, από τις καταδυναστεύσεις του, από τους κοινωνικούς περιορισμούς, από το σφυροπλάτημα της δουλειάς και της ανάγκης, από το βάρος της ευθύνης και της ανέχειας. Σώμα που μπορεί πράγματι έστω για λίγο να σταθεί στο κέντρο βάρους του, χωρίς προσπάθεια, έτσι όπως το υγρό στοιχείο το

σπρώχνει να βγει προς την επιφάνεια και να μοιραστεί τη διάχυση του φωτός και της ημέρας.

Είναι αξιοθαύμαστο πώς το έργο της Καλλιγά μέσα σε είκοσι χρόνια εξακολουθεί να πορεύεται κατά μήκος αυτής της πτυχής, έτσι όπως μια ανοίγει και μια κλείνει, μια αναδιπλώνεται και μια ξεδιπλώνεται (την πτυχή που ο Ζιλ Ντελέζ και ο Μισέλ Φουκώ ανάγουν ίσως στο πιο συγκεκριμένο όριο της σημασίας και του στοχασμού) και που στην Ελευσίνα, στα σκοτεινά νερά της Ελευσίνας, η Καλλιγά τη συναντά ως όριο ανάμεσα στη γη και τη θάλασσα, ανάμεσα στον αρχαίο και τον σύγχρονο κόσμο, ανάμεσα στον άνθρωπο και το περιβάλλον του, το φως και τη σκιά, τη φωτογραφία και το σχέδιο, τη χειρονομία και τη γραμμή, τη στιγμή και τον χρόνο, την ανάμυνση και την παρουσία. Αυτή την πτυχή συναντά, έτσι όπως εμφανίζονται ή εξαφανίζονται μπροστά μας ανάλογα με το αν τα πράγματα αναδιπλώνονται στον εαυτό τους ή ξεδιπλώνονται στον χώρο.

Όπως μπερδεύονται οι κόσμοι, οι συνθήκες, οι εποχές, οι σημασίες και οι πρακτικές, μπορεί να πει κανείς σχεδόν με βεβαιότητα πως αν δεν χάσει την αυτοσυγκέντρωσή του, αν δεν παρασυρθεί από ανεκδοτολογίες και γραφικότητες, παραμένει και ο ίδιος μέσα στο έργο της Λίζης Καλλιγά, μετέωρος ανάμεσα σε αυτές τις πρισματικές διαθλάσεις της σημασίας και των κωδίκων. Η Λίζη Καλλιγά θα φτάσει, μέσα από τη διαρκή ενασχόλησή της με τον τόπο και τους διαφορετικούς τρόπους να τον προσεγγίζει, στην εποχή που η ψηφιακή τεχνολογία έχει σχεδόν σβίσει κάθε αναλογική διάσταση της φωτογραφίας, να ολοκληρώσει μια εικόνα όπου η παρουσία της αναλογικής πραγματικότητας, του αρντικού και του θετικού, είναι σύμφωνη με την ίδια την εικόνα. Στους «κολυμβητές» μπορεί να πει κανείς με σιγουρία πως τα νερά είναι σκοτεινά γιατί δεν δίνουν καμία πληροφορία ως προς το βάθος αλλά μόνον ως προς την πυκνότητα. Η σύσταση της εικόνας γίνεται με τέτοιο τρόπο στη φωτογραφία όπου η πρισματική διάθλαση φωτός και σκιάς είναι τόσο συστηματικά μοιρασμένη από την ίδια της τη φύση στη φωτογραφική επιφάνεια, που πολύ εύκολα θα μπορούσε να είναι έτει αρνητικό έτει θετικό, αδιάφορα. Με αυτόν τον τρόπο το θέμα της τεχνολογίας απορροφάται από ένα πολύ ευρύτερο πεδίο που είναι αυτό

των τρόπων αντίληψης ή αποτύπωσης της πραγματικότητας. Είτε είναι σχέδιο, μελάνι, γκουάς, χαρακτικό, αναλογική φωτογραφία ή ψηφιακή, η επιφάνεια η ίδια του χαρτιού γίνεται το νοντικό εκείνο όριο - η πτυχή - που είτε αναδιπλώνει τη διαφάνεια στην πύκνωσή της (δηλαδή στον εαυτό της), είτε την ξεδιπλώνει στη διάχυση της υλικότητάς της (δηλαδή στο αχανές της διαφάνειας). Και στις δύο περιπτώσεις ο κόσμος πίσω από τη διαφάνεια ή μπρος από την πυκνότητα της επιφάνειας είναι ένας κόσμος ασύλληπτος, ένας άλλος κόσμος που παραμένει σκοτεινός και απύθμενος. Θα μπορούσε να πει κανείς πως, χωρίς να εικονογραφεί οτιδήποτε, ακόμα και χωρίς να θεματοποιεί οτιδήποτε, το έργο της Καλλιγά ερωτά παραθέτοντας απλώς και μόνον τη στιγμή εκείνη όπου έργο και θεατής αγγίζουν την πτυχή και βρίσκονται με τη σειρά τους εκκρεμείς ανάμεσα σε δύο κόσμους που δεν τους επιτρέπουν ποτέ να γίνουν είτε αντικείμενο είτε σχόλιο. Ιδιαίτερα χαρακτηριστικές μιας τέτοιας αμφιδρομής κατάστασης είναι οι δύο φωτογραφικές όψεις όπου βλέπουμε δίπλα μια σειρά από πτυχώσεις που ξεδιπλώνονται σε ένα αρχαίο μαρμάρινο γλυπτό και τη σειρά από καμινάδες των εργοστασίων που συμπτυκνώνονται ρυθμικά στον ορίζοντα. Η Ελευσίνα όσο και ο άνθρωπος βρίσκονται εκκρεμείς σαν τον κολυμβητή ανάμεσα στα σκοτεινά νερά και το φως που διαχέεται μέσα από τις πτυχές του μαρμάρου ή που συμπτυκνώνεται σε κάτι το ρυθμικά συμπαγές μέσα από τις καμινάδες που σχεδόν αναιρούν τον ορίζοντα.

Στις πρώτες φωτογραφίες στη δεκαετία του 90, τα άσπρα σώματα μπροστά και τα λευκά καράβια στο βάθος του πλάνου αφίνουν το νερό της θάλασσας να είναι το καθαυτό διάμεσο - ούτε σκοτεινό ούτε φωτεινό - που απλά συγκεντρώνει μια συγκεκριμένη πυκνότητα. Στη συνέχεια και μέχρι τις πιο τελευταίες φωτογραφίες, είκοσι χρόνια μετά, το υγρό στοιχείο γίνεται κυριολεκτικά τα σκοτεινά νερά που είναι εξίσου πυκνά και διάχυτα, εξίσου φωτεινά και απύθμενα. Σε όλο το τεύρος και τη διάρκεια, το έργο της Λίζης Καλλιγά περνά από αλλεπάλληλες ταλαντεύσεις τη σχέση αδιαφάνειας και επιφάνειας, διαφάνειας και διάχυσης, και αγγίζει εκ περιτροπής τόσο τα όρια της μεταφυσικής σαν αίσθηση της εξαπομίκευσης όσο και τα όρια της ιστορίας σαν βιωματική αντίληψη του γεγονότος. Μπορεί σίγουρα κανείς να αναπτύξει πολλές σελίδες ακόμα πάνω σε ένα έργο που για να φτάσει στη σημερινή του

φάση πέρασε είκοσι χρόνια διεργασίες που από μόνες τους δίνουν το μέγεθος και την ουσία συνολικά του έργου της Καλλιγά όσο και το εύρος και την ιστορία συνολικά του τόπου της Ελευσίνας. Παρ' όλα αυτά, έρχεται μια στιγμή που η σοφία του έργου έγκειται στο ότι δεν σχολιάζει, δεν αναπτύσσει και δεν αναλύει. Συλλαμβάνει, συμμετέχει και συνέχεται. Εάν παρακολουθήσει κανείς τις ίδιες τις φωτογραφίες πώς ταυτοποιούνται θα δει πως ταυτόχρονα μεταθέτουν συνεχώς κάθε ταυτότητα για να σταθούν στο τέλος εκκρεμείς συνειδητά μπροστά σε κάθε είδους τακτοποίηση και σε κάθε επιβεβλημένη τάξη. Στο σημείο αυτό, η πτυχή ούτε αναδιπλώνεται ούτε και ξεδιπλώνεται, αλλά φτάνει να αγγίξει την πιο σκοτεινή ρίζα της αγωνίας μας, αυτή του θανάτου, και την πιο φωτεινή διακλάδωση της γνώσης, αυτή της διάχυσης.

Οι πολλαπλές προσεγγίσεις στο έργο της Καλλιγά φέρνουν μαζί διαφορετικές όψεις και διαφορετικές γραφές του ιδίου πράγματος και έρχονται να υπογραμμίσουν την ανάγκη να σκεφτεί κανείς σε διαφορετικά επίπεδα και να βιώσει μέσα από διαφορετικούς τρόπους αυτό που εξαρχής ονομάσαμε «κατορθωμένο σώμα» με τα λόγια του Σικελιανού. Όπως και ο ποιητής, η Καλλιγά ωρτάει κάθε φορά – αναρωτιέται ή θέτει το ερώτημα γι' αυτόν που θέλει να το ακούσει με τρόπο και με γλώσσα σπιρεινή, σα να λέει:

Είσαι το σημείο.

Είσαι η μικρή πνοή

που ξαφνικά λυτρώνει τη γιγάντια τρικυμία...

Δεν ακούς;

Έτσι αφουγκράζεται κάθε φορά την αντίχωση της εικόνας και της μνήμης έτσι όπως οβίνονται στα σκοτεινά νερά, έτσι όπως διαγράφονται στο φως μιας σπιρεινής καλλιτεχνικής πράξης. Με τη σειρά μας, το έργο μάς καλεί να αφουγκραστούμε συλλαμβάνοντας την πυκνότητα των σκοτεινών νερών, συμμετέχοντας στη διάχυση της φωτεινής γραφής, αγγίζοντας τη συνέχεια της σημασίας που σαν πτυχή είτε αναδιπλώνεται είτε ξεδιπλώνεται μαζί μας. Από τις υποδειγματικά ολοκληρωμένες καλλιτεχνικές διεργασίες, το έργο *Σκοτεινά νερά* της Λίζης Καλλιγά έρχεται να προστεθεί σε μια σειρά από προτάσεις όπου

η καλλιτέχνιδα ολοκληρώνει με ιδιαίτερη ευαισθησία και εμπονή δρόμους παράλληλους με μια εσωτερική διαδρομή που αναπτύσσεται μαζί με τη σύγχρονη εικαστική γλώσσα. Παράλληλα, συμπυκνώνει κάθε φορά τόπους και στιγμές που αποκρυσταλλώνουν τη βίωση της ιστορίας σαν δυνατότητα για πολλούς και διαφορετικούς ανθρώπους, ίσως και πολλές και διαφορετικές γενιές, να μπορούν να μοιράζονται το ίδιο βίωμα. Το σημαντικό στο έργο της Καλλιγά είναι ότι το βίωμα αυτό δεν έχει καμία σχέση με ιδεολογίματα και γενικότητες. Είναι κάτι πολύ συγκεκριμένο, σχεδόν άμεσα αναγνωρίσιμο, σαν μυστικός δεσμός της ανθρώπινης ευαισθησίας. Ο δρόμος του λεωφορείου και η Ιερά Οδός, η μετοίκηση των γλυπτών της Ακροπόλεως και η απογύμνωση ενός ιερού τόπου, οι ανταύγειες σε ένα σκοτεινό δωμάτιο και η μνήμη που σταματά το βίωμα του χρόνου, η ανάδυση των κολυμβητών μέσα από τα σκοτεινά νερά της Ελευσίνας που βγαίνουν στην επιφάνεια σχεδόν σαν την Περσεφόνη που επιστρέφει από τον Άδη, δεν συνιστούν θεματικές προσεγγίσεις ούτε πολιτιστικούς συμβολισμούς. Αντίθετα, συλλαμβάνοντας προσωπικά βιώματα που συμβαίνουν γύρω μας στον δημόσιο χώρο, στην ιστορία και την πολιτεία όπως τις βιώνουμε καθημερινά, και που, παρ' όλα αυτά, πρέπει να ανακαλύψει κανείς σαν μυστικές όψεις ενός μικρόκοσμου που ανοίγεται αναπάντεχα από την άλλη όχθη του μακρόκοσμου των γενικοτήτων γι' αυτόν που θέλει να τον δει. Αυτό το γεγονός μπορεί να περάσει σχεδόν απαρατήρητο για πολύ κόσμο. Άλλα όταν το δεις, όταν το πλησιάσεις, δίνει ένα άλλο μέτρο της πραγματικότητας ανατρέποντας τιεραρχίες και συμβάσεις, διακριτικά μεν, αλλά αποτελεσματικά. Μετά από δύο δεκαετίες δουλειάς μέσα στον κοινωνικό χώρο, μέσα στην τέχνη και πάνω στον ίδιο της τον εαυτό και το έργο της, η Λίζη Καλλιγά παρουσιάζει με τα *Σκοτεινά νερά* μια ιδιαίτερα επίκαιρη και επείγουσα άποψη της καλλιτεχνικής πράξης, της πολιτισμικής συνείδησης και της κοινωνικής συμμετοχής σήμερα.

Ο Ντένης Ζαχαρόπουλος είναι ιστορικός της τέχνης και καλλιτεχνικός διευθυντής του Μακεδονικού Μουσείου Σύγχρονης Τέχνης, Θεσσαλονίκη.

DARK WATERS

Denys Zacharopoulos

Rarely is a title able to convey the purport and essence of an art work as intently as in this work by Lizzie Calligas. *Dark Waters* simultaneously concerns the process of art production, its *raison d'être*, the very material on which it is captured and through which it emerges. The title, moreover, conveys an almost symmetrical correspondence with its point of reference, Eleusina, as a medium in which images, faces, experiences, memories, concerns, trajectories, and revisits are submerged, and from which they emerge, in alternation, spanning an indeterminate scope of time that encompasses our childhood, modern history and ancient myth, harking back to the distant origins of human existence.

One can obviously begin to contemplate on the presence of Eleusina in a Modern-Greek's life and thought through one of the above points of view. The Eleusina of factories and smokestacks may be the most immediate one, as we drive through it by car after Skaramangas on our way out of Athens, when the landscape and social space emerges in front of our eyes like a fold that envelopes the world and man as they are submerged and at the same time emerge in front of our eyes. A world accompanied by bathers' figures fading away in the reflections of a powerful image of the Greece of our childhood emerges nearby, from the rocks seen by the side of the road falling into the sea, as if into pitch-black tar. These human figures, who always went into the water from the rocks, diving by ships and near factories, totally negate the concept of a tourist beach of the 1960s, conjuring the image of another Greece. A socially and politically dark view of Greece, as dark as these waters, in which those people swam with such unassuming dignity.

Considering our personal memories related to man in space, we are amazed by the extent of the inescapable individualization of the human being in the world. Contrary to Hellenic Tourism Organisation-run

beaches, where beach takes precedence over water and people gather in crowds, sharing their leisure, playing games, joking, with their swimming suits, transistor radios, sandwiches and refreshments – the illusion of an American Dream of generalized prosperity – these images of bathers in Eleusina's waters evoke the complete absence of a beach. Here, the beach as the vital space for leisure is eliminated. On the contrary, these images document a social identity in which men are created equal with each other through labour, rather than leisure, through the body, rather than clothing; their weight enters the water as if it surrendered all sociability, as if it were able to find that unique moment of individualization between heaven and earth, or rather, between darkness and glowing reflection, the moment when man is freed from his image.

For almost 20 years, these photographs by Lizzie Calligas have had as their starting point this image, the same that greets the visitor upon arriving at the first rocky shores of Eleusina, before eventually approaching a time closer and closer to that anonymous yet individual human figure that stands in front of us, suspended in cosmic space. A figure held suspended, with all of the load of life and reality, by the dark waters that open up beneath. Those dark waters that absorb him, from which rushes out all the lightness of the upthrust and diffusion introduced at the moment when the introspective reality is diffused through what the Greek poet Sikelianos called "the realized body". A body that is liberated from its clothing, its conventions, its oppressions, its social limitations, from the pressure of work and necessity, from the load of responsibility and poverty. A body that is indeed able, albeit for a brief moment, to stand within its centre of gravity, effortlessly, as the water pushes it towards the surface to share the diffusion of daylight.

It is remarkable how Calligas' work during these 20 years has incessantly evolved tracing that fold, now opening and now closing, now folding within itself and now unfolding (the fold that Gilles Deleuze and Michel Foucault have placed in what is perhaps the most specific limit of meaning and thought) and which, in Eleusina, in the dark waters, Calligas encounters as the limit between earth and sea, between the

ancient and the modern world, between humans and their environment, between light and darkness, photography and drawing, gesture and line, the present moment and time, between reminiscence and presence. It is this fold that she encounters as things appear or disappear in front of our eyes, as they fold back into themselves or unfold in space.

In this intermingling of worlds, circumstances, times, meanings and practices, it could almost certainly be said that – unless concentration is lost, unless anecdotal and picturesque stories carry us away – we, too, remain suspended amidst these prismatic reflections of meaning and code in Lizzie Calligas' work. Through her ongoing investigation of place and a variety of ways of approaching it at a time when digital technology has all but eliminated analogue photography, the artist arrives at an accomplished image, in which the presence of analogue reality, both positive and negative, is inherent in the image itself.

It may certainly be said with respect to “bathers” that the waters are dark because they provide no hint regarding depth, but only regarding density. The photographic image is composed so that the prismatic diffraction of light and shadow is so systematically shared – by its very nature - on the photographic surface that it could very well be either negative or positive; it would make no difference, either way. The question of technology is therefore assimilated by a much broader issue, that is, the methods of capturing or depicting reality. Whether a drawing, a gouache, a print, an analogue or digital photograph, the paper surface itself becomes the perceived boundary – the fold – that either folds the transparency into its dense state (that is, into itself) or unfolds it in the diffusion of its physicality (that is, the infinity of transparency). In either case, the world behind the transparency or in front of the surface density is an elusive world, another world that remains dark and unfathomable. It might be said that, without illustrating anything, without depicting a specific subject even, Calligas' work interrogates, simply by showcasing that moment when art work and viewer reach the fold and find themselves, in turn, suspended between two worlds that never allow them to become either object or comment. Especially characteristic of such a reciprocal condition are the two photographic views in which we see side by side

a series of folds unfolding on an ancient Greek marble statue and the series of factory chimney stacks that form dense patterns against the skyline. Both Eleusina and human beings find themselves suspended like a bather between the dark waters and the light diffused by the folds of the marble or condensed into a solid pattern through the chimney stacks that almost negate the skyline.

In her early photographs, dating from the 1990s, the white bodies in the foreground and the white ships in the background leave the sea water as the medium par excellence – neither dark nor light – that merely gathers up a specific density. From then on, up to the latest photographs twenty years later, water literally becomes *dark waters*, equally dense and diffuse, both bright and unfathomable. In all its scope and continuity, Lizzie Calligas' work has undergone successive oscillations in the relationship between opacity and surface, transparency and diffusion, alternately reaching the limits of metaphysics as a feeling of individualization and the limits of history as a personal perception of the fact. Many a page could undoubtedly be written to do justice to a work that, before reaching its present phase, went through a twenty-year-long process of elaboration that speaks volumes for the scale and substance of Calligas' oeuvre, as well as for the breadth and scope, and the history, of Eleusina. Nevertheless, there comes a time when wisdom in a work of art lies in not commenting, not developing, not analysing. It captures, participates and continues. By observing how these photographs are identified, one realizes how they constantly put off any identification, only to eventually remain consciously suspended in the face of classification, of imposed order. At this point, the fold neither unfolds nor folds; it arrives at the darkest root of our anguish – death – and at the brightest branching out of knowledge – diffusion.

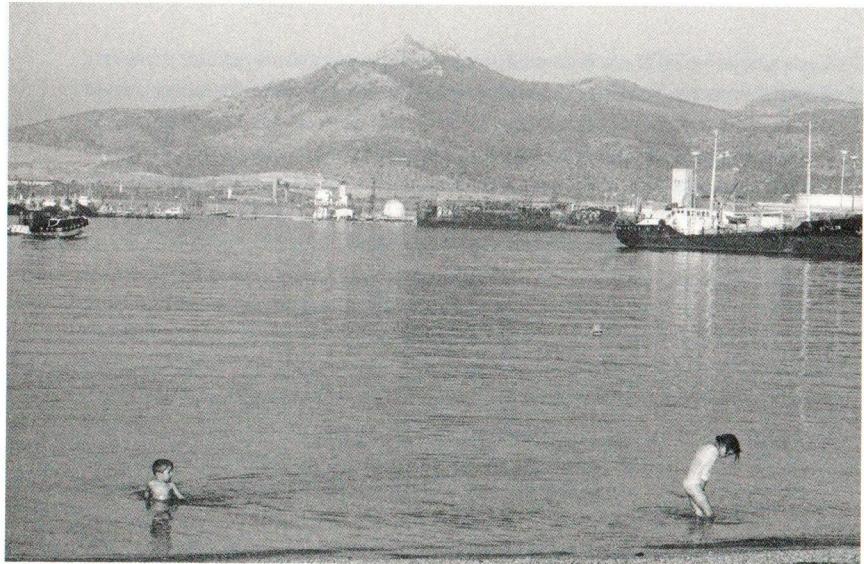
Multiple approaches to Calligas' work bring out diverse views and variegated articulations of the same thing, underlining the need to think on different levels and to experience in various ways what we earlier called “the realized body”, in Sikkelianos' words. Just like the poet, Calligas each time wonders or poses a question for those who wish to hear it articulated in today's speech, to this effect:

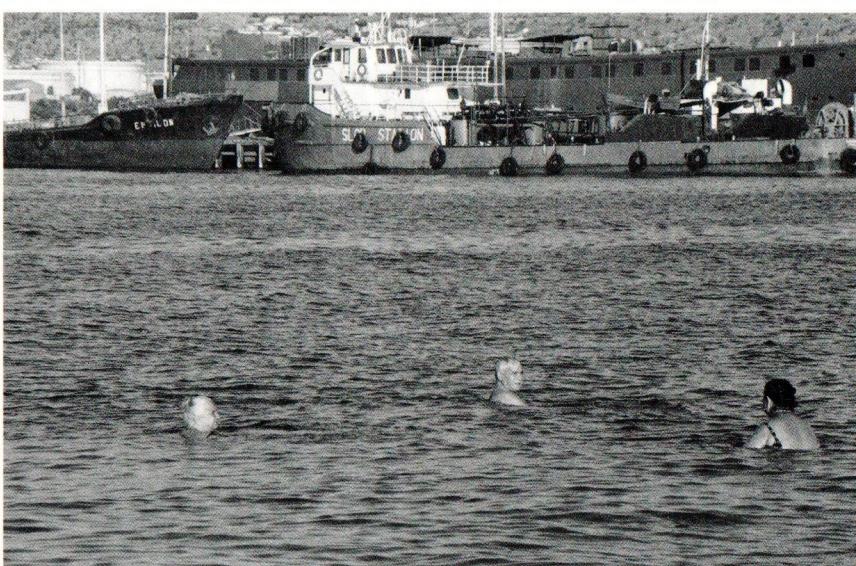
You are the *point*.
You are the little breath
That suddenly releases the huge tempest...
Can't you hear?

She listens closely to the resonances of image and memory as they fade out in the dark waters, as they are outlined by the light of a contemporary artistic gesture of today. As for us, the work invites us to listen closely, too, and to realize the density of the dark waters, to participate in the diffusion of this writing, full of light, to touch upon the continuity of meaning that, as a fold, either folds or unfolds along with us. An artistic process of exemplary completeness, Lizzie Calligas' *Dark Waters* joins a series of propositions in which the artist completes, with extraordinary sensitivity and commitment, parallel routes to an inner-self trajectory that evolves alongside a contemporary visual-art language. She moreover epitomizes places and moments in which the experience of history is distilled as an opportunity for many different people, for many different generations perhaps, to share the same experience. What is important in Calligas' work is that this experience has nothing to do with ideological constructions and generalisations. It is most specific, and almost immediately recognizable as a secret link of human sensitivity. The bus route and Iera Odos, the Sacred Way, the dislocation of the Acropolis sculptures, and the transformation of a holy site to a barren landscape, the reflections of light in a dark room, and the memory that arrests the experiencing of time, the resurfacing of the bathers from the dark waters of Eleusina, rising up to the surface almost like Persephone ascending from Hades: these are neither thematic approaches nor cultural symbolism. On the contrary, they capture personal experiences that occur all around us, in public space, in our everyday experiencing of history and community. Nevertheless, they must be discovered like secret glimpses into a microcosm that opens up unexpectedly from the other side of the macrocosm of generalities for those who yearn to see it. This could go unnoticed by many people. Yet, once you see it, once you come near it, it furnishes another measure of reality, discreetly yet efficiently subverting hierarchies and conventions. After two decades of work in the social domain, on art and, above all, on herself and her work, Lizzie

Calligas projects, in *Dark Waters*, an especially topical and pressing view of the artistic act, of cultural awareness, of social involvement today.

Denys Zacharopoulos is an Art Historian and Artistic Director of the Macedonian Museum of Contemporary Art, Thessaloniki.

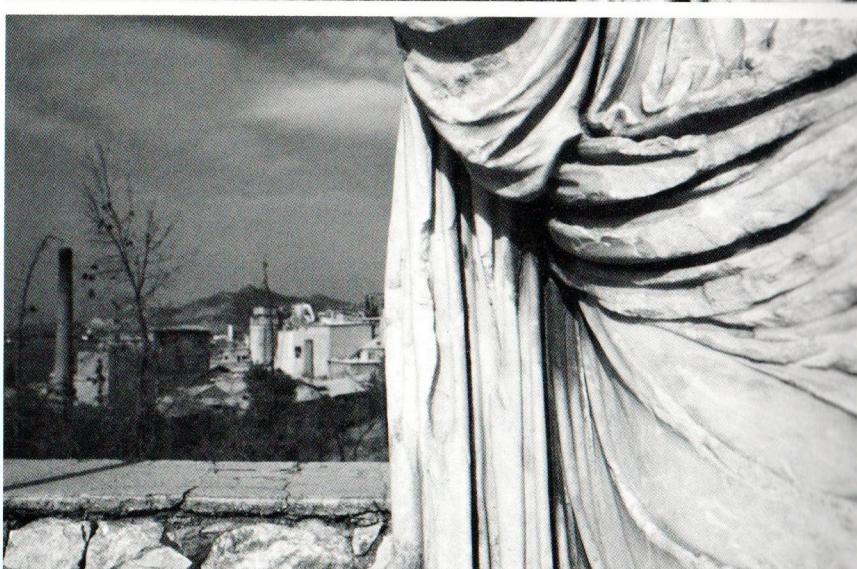
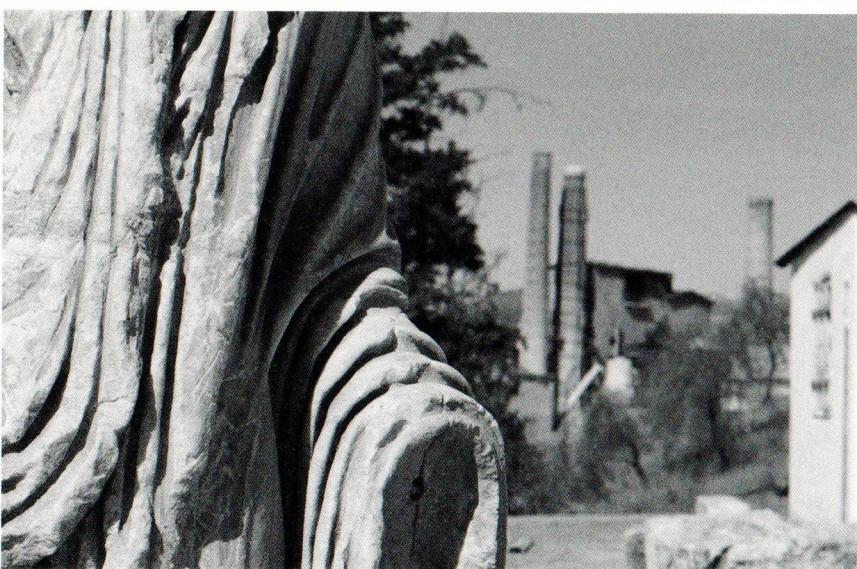
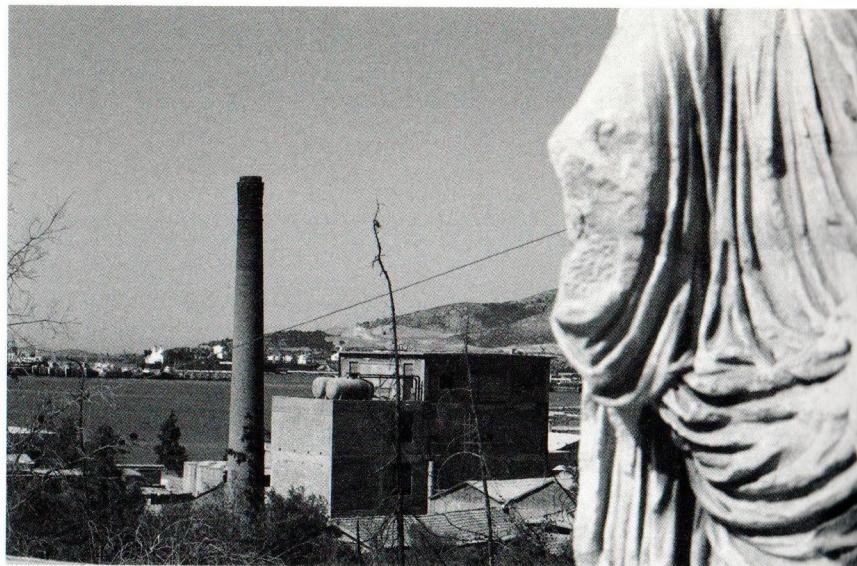

1994

1994 – 2013

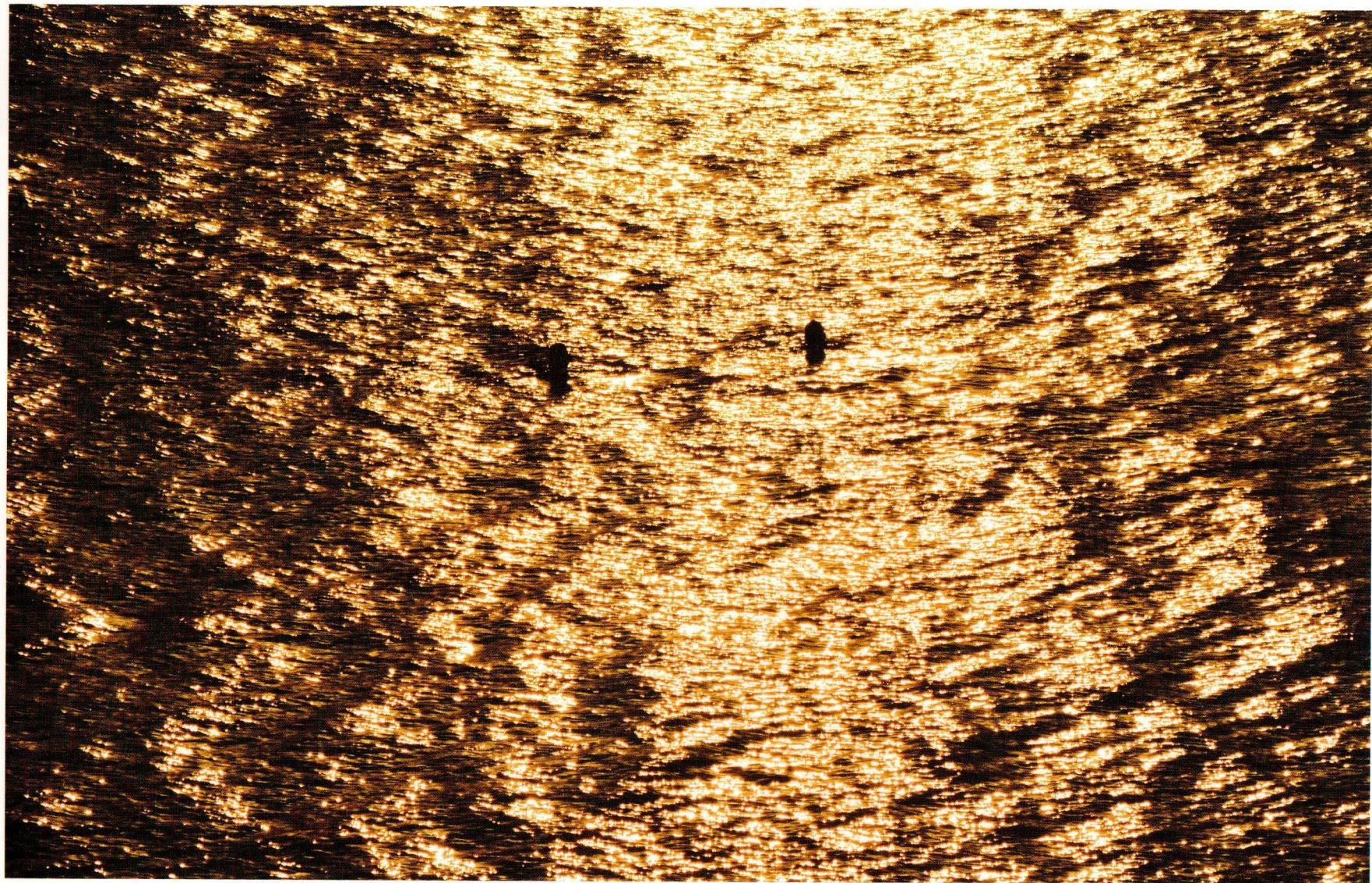

2012

2012

2012

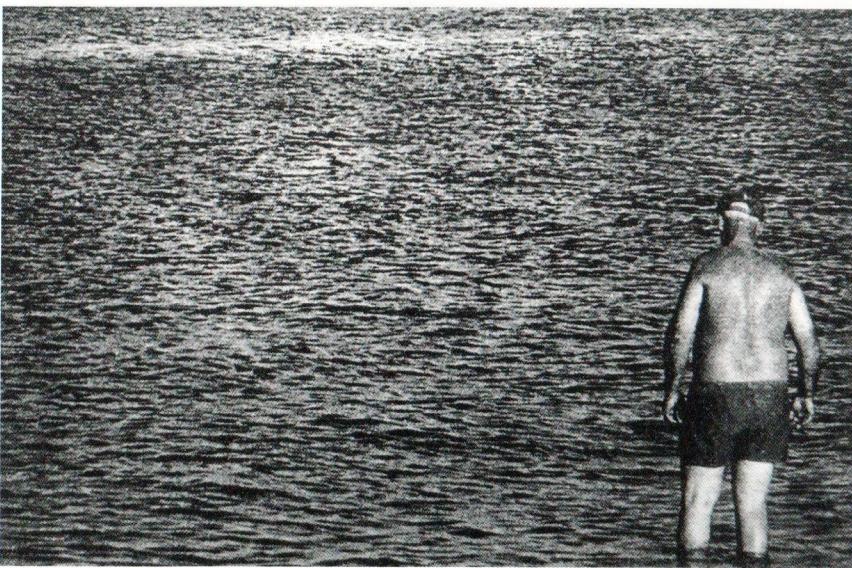

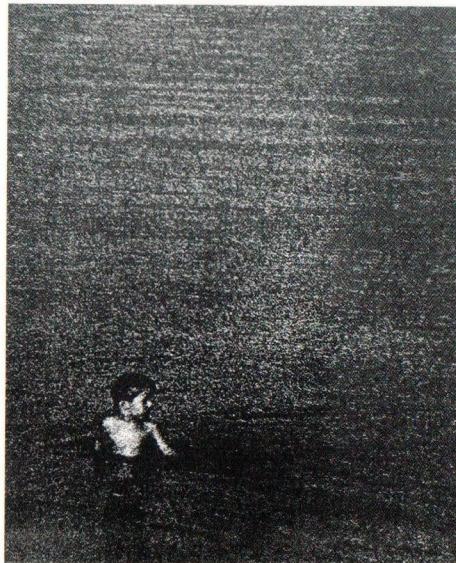

2002 – 2003

2003

2003

Η Λίζη Καλλιγά γεννήθηκε στην Αθήνα (1943). Σπούδασε στην ΑΣΚΤ (1975-80) και στη New York Studio School (2000). Στη δουλειά της χρησιμοποιεί πολλαπλά μέσα όπως σχέδιο, φωτογραφία, χαρακτική, βίντεο, εγκαταστάσεις και συχνά δημιουργεί θεματικές σειρές. Από το 1983 εκθέτει τακτικά σε ομαδικές και ατομικές εκθέσεις στην Ελλάδα και το εξωτερικό από τις οποίες πρόσφατες είναι: *Στο Ξενία της Άνδρου* (2012), *Στο σπίτι του Καβάφη* (2011), *Metoikosis* (2010), *Κολυμβητές* (2003-2007). Έχει βραβευτεί για τη σειρά *Κολυμβητές* στην Μπιενάλε της Αλεξανδρείας (2005). Έργα της υπάρχουν σε ιδιωτικές συλλογές και σε μουσεία. Έχει διδάξει φωτογραφία και έχει εκδώσει 10 βιβλία με τις εκδόσεις Αγρά και Κύβος Εκδόσεις Τέχνης. Ζει και εργάζεται στην Αθήνα και τις Σπέτσες.

Lizzie Calligas was born in Athens (1943). Studied at the Athens School of Fine Arts (1975-80) and at the New York Studio School (2000). She uses various media in her work, such as drawing, photography, video, printmaking, installations and often works in thematic series. Since 1983 she has exhibited regularly in solo and group shows, in Greece and internationally some of which are: *At the Xenia Hotel in Andros* (2012), *At Cavafy's House* (2011), *Metoikosis* (2010), *Swimmers* (2003-2007). She received an award for her *Swimmers* series at the 23rd Biennale of Alexandria (2005). Some of her works are in private and Museum collections. She has taught photography and published ten books with Agra Publications and Cube Art Editions. Lives and works in Athens and the island of Spetses.

<http://calligaslizziecv.blogspot.gr/>

Το βιβλίο αυτό εκδόθηκε με την ευκαιρία της έκθεσης της Λίζης Καλλιγά στη Δημοτική Πινακοθήκη Λ. Κανελλόπουλος του Δήμου Ελευσίνας, στο πλαίσιο του Φεστιβάλ Αισχυλείων, τον Σεπτέμβριο 2013, από τις Cube Art Editions.

Σκοτεινά νερά – Ελευσίνα 1994-2013

Επιμέλεια: Ελένη Σαρόγλου

Σχεδιασμός: Λίζη Καλλιγά

Κείμενο: Ντένης Ζαχαρόπουλος

Μετάφραση στα αγγλικά: Δημήτρης Σαλταμπάσης

Τυπογραφική διόρθωση: Μαργαρίτα Κρεμμυδά

Παραγωγή: Φωτόλιο & Τύπικον

© για τα κείμενα: οι συγγραφείς

© για τις φωτογραφίες: Λίζη Καλλιγά

© για την έκδοση: Λίζη Καλλιγά και Cube Art Editions, 2013

This book was published by Cube Art Editions on the occasion of the exhibition by Lizzie Calligas at the L. Kanellopoulos Municipal Arts Center at Eleusina, during the Aeschylian Festival, in September 2013.

Dark Waters – Eleusina 1994-2013

Editing: Eleni Saroglou

Design: Lizzie Calligas

Text: Denys Zacharopoulos

English Translation: Dimitris Saltabassis

Text editing: Margarita Kremmyda

Production: Fotolio & Typicon

© for the texts: the authors

© for the photographs: Lizzie Calligas

© for the book: Lizzie Calligas and Cube Art Editions, 2013

ISBN: 978-618-80384-5-5

CUBEARTEDITIONS

www.cubearteditions.com

ΑΙΓΑΙΟΝ 2013

CUBEARTEDITIONS